

משמעת - חלק א'

סוד ההרגל, השער ליראת שמים, והבסיס לביטחון עצמי ולמימוש הפוטנציאל

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

פרק א - סוד ההרגל

האיבר הרחוק מהראש · רק ההרגל מגלה מי האדם באמת · שני נוסחים: מה כן ומה לא

פרק ב - האמת מול מיתוסי החינוך החדש

עשרים שנה של מלחמת חורמה · השופט שהאשים את ההורים · התסכול הוא תוצאה של הפקרות

פרק ג - משמעת: השער ליראת שמים

מצוות מתוך נוחות, לא מתוך יראה · כוס המים בבקתת הקרח

פרק ד - משמעת: הבסיס לביטחון עצמי

שתי מחלקות של חוסר ביטחון · כשההורה הופך ל"ג'לי" · מי בונה את התדמית העצמית

פרק ה - משמעת: מימוש הפוטנציאל

חוק הפירמידה · שני ילדים לפני מבחן · התסכול המדומה

פרק ו - חוק הבית הראשון: נעשה ונשמע

שני הכתרים · סוד התפילין · מתי כן מסבירים

סוד ההרגל

בפרק זה: למה דווקא ה"הרגל" - הפעולה החוזרת בלי מחשבה - הוא המפתח לכל התקדמות בחיים, ולא שונאיה. נראה מדוע דוד המלך תולה את קרבתו לבית המדרש דווקא ברגליים, לא בראש, ונבין למה בלי הרגל, גם המצווה הנלהבת ביותר לא תוביל לשום מקום.

רבים מדברים היום בעולם עבודת ה' על הסכנה שב"מצוות אנשים מלומדה" - עשיית מצוות מתוך הרגל יבש, בלי לב, בלי מחשבה. יש בזה אמת, אבל ההזגשה החוזרת על כך גרמה לטשטוש חמור: כאילו ההרגל עצמו הוא דבר שלילי, וכאילו כל מה שאדם עושה צריך לנבוע מכוונה טרייה בכל רגע. זו טעות עמוקה. לפני שמדברים על משמעת - צריך להבין קודם מהו הרגל, ולמה בלעדיו אין שום התקדמות בעולם.

האיבר הרחוק מהראש

המילה "הַרְגֵּל" בנויה מהשורש של המילה "רָגַל". זו אינה צירוף מקרי. הרגל - איבר הליכה - הוא האיבר היחיד בגוף האדם שבנוי מיסודו לפעול באופן אוטומטי, קצבי, בלי מעורבות מודעת של המחשבה. הידיים, לעומת זאת, אינן פועלות כך: כל תנועה שלהן דורשת החלטה. העיניים בוחנות כל פעם משהו אחר, האוזניים קולטות כל פעם צליל אחר. רק הרגל חוזרת שוב ושוב על אותה פעולה בדיוק, בלי שהמחשבה תתערב בכל צעד וצעד.

הרגל הוא גם האיבר הרחוק ביותר מהראש. יש כאן רמז עמוק: דווקא האיבר שהכי רחוק מהמחשבה, הוא זה שמסוגל להוליך את האדם קדימה, לצאת ממקומו, להתקדם. בלי רגליים - אין התקדמות בעולם הזה, לא פיזית ולא רוחנית.

רק ההרגל מגלה מי האדם באמת

"חֲשַׁבְתִּי דַרְכִּי, וְאָשִׁיבָה רַגְלִי אֶל עֲדוֹתַיךָ" (תהלים קיט, נט)

חז"ל לומדים מפסוק זה שדוד המלך, כשהיה שקוע במחשבותיו, לא תמיד היה זה שהולך את עצמו לבית המדרש במודע. פעמים רבות היו רגליו - ולא הראש - אלה שהובילו אותו לשם מעצמן. לכאורה זה נשמע תמוה: מדוע שיבחו את דוד על כך שהרגליים, ולא הכוונה המודעת, מובילות אותו? התשובה היא שדווקא בכך מתגלה האמת. כל עוד אדם צריך לחשוב ולתכנן כדי להגיע לבית המדרש, עדיין לא ברור שזה חלק אמיתי מאישיותו. ברגע שהרגליים - כלומר ההרגל - מוליכות אותו לשם מעצמן, בלי מאמץ מחשבתי, זהו הסימן שהדבר כבר נהיה חלק מהווייתו, "טבע שני".

מכאן יסוד גדול: מעשה בודד, ולו הנעלה ביותר, אינו מגדיר את האדם. אדם מסוגל לרגעים של התעלות נדירה - יום כיפורי, מבצע התרגשות חד-פעמי - וזה עדיין לא אומר עליו דבר. מה שמגדיר אדם הוא הנורמה שלו, מה שהוא עושה שוב ושוב מתוך הרגל. ומכיוון שהתקדמות אמיתית בחיים נמדדת בהרגלים, ולא ברגעי התעלות בודדים - אין שום התקדמות אמיתית, בשום תחום, בלי לקנות הרגלים.

שני נוסחים: מה כן ומה לא

יש מבין הראשונים שכתבו שכל החלק הטכני של המצווה - ההליכה לבית המדרש, הישיבה במקום, שינון המילים - צריך להיעשות מתוך הרגל, ואילו החלק הפנימי, הכוונה, צריך תמיד להיעשות מתוך מחשבה מחודשת. אולם מבואר ברמב"ם, ואחריו במפרשים נוספים, שגם הכיוון עצמו - במידה מסוימת - נבנה מתוך הרגל. אדם שמתרגל לכוון בתפילה, ומתקדם בהתמדה, מגיע למצב שבו הוא כבר לא צריך "להזיע ולהתאמץ" בכל תיבה ותיבה כדי להבין את פשט המילים - ההבנה כבר הפכה לחלק ממנו, ומשם הוא פנוי להתקדם למדרגה הבאה.

הנוסח הנכון, אם כן, הוא: כל מה שכבר כבשת - להכניס לתחום ההרגל, כדי שלא תצטרך להשקיע בו מאמץ מחדש בכל פעם. ואת הכוחות הפנויים - להשקיע בכיבוש תחומים חדשים. זה כל סוד ההתקדמות. הבעיה מתחילה רק כשההרגל הופך לתקרה ולא לרצפה - כשאדם נשאר תקוע באותו הרגל ולא ממשיך הלאה. אבל בלי ההרגל מלכתחילה, אין אפילו רצפה לעמוד עליה.

ולמסקנה המעשית: יש רק כלי אחד בעולם שבונה משמעת, וזהו הכלי היחיד שיוצר הרגלים אמיתיים. לכלי הזה קוראים בעברית "עקביות". לא צעקות, לא עונשים - אלה בדרך כלל הורסים משמעת, כפי שנרחיב בהמשך. משמעת נבנית אך ורק על עקביות, וככל שההורה פחות עקבי - כך הילד יהיה פחות ממושמע, ובעיקר: לא תהיה לו משמעת עצמית משלו.

האמת מול מיתוסי החינוך החדש

בפרק זה: נחשוף את המקורות ההיסטוריים של "תנועת נגד המשמעת" שכבשה את העולם המערבי, ונראה איך המציאות - לא רק התיאוריה - מוכיחה שהיא בדיוק הפוכה מהאמת. כולל סיפור המפגש עם השופט שטען שהכאת ילדים הופכת אותם לאלימים.

עשרים שנה של מלחמת חורמה

הקושי היום עם נושא המשמעת מורכב משני דברים: ראשית, פשוט אנחנו לא מושלמים - דור לא עקבי. שנית, ויש בזה חלק גדול, קיימת בעיה חברתית שהתישה אותנו. במשך כעשרים שנה, אחרי מלחמת העולם השנייה, קמה בארצות הברית תנועה שהתחילה לתקוף את עצם המושג "משמעת", והפכה אותו למוקצה מחמת מיאוס. התנועה הזו נשענה על "מחקרים מדעיים" רבים, שהתבררו כמסולפים ומגמתיים, אבל היא הצליחה בתוך עשרים שנה להטמיע באנשים נקיפות מצפון ופחד מלמשמע ילד - "אולי אני פוגע בשמחת החיים שלו".

הטענה המרכזית של אותה תנועה הייתה שבית עם משמעת ברורה פוגע בילד, מדכא אותו, מונע ממנו לממש את הפוטנציאל הגלום בו, ואף עלול לדחוף אותו לעבריינה. הטענות האלה, לצערנו, חדרו גם לעולם שלנו - לפעמים בעטיפה של הכשרים דתיים, אבל באותו יסוד ממש. והחמור מכול: היום, בכל העולם המערבי, כבר מכירים בכך שהתיאוריה הזו הייתה שקר גמור, וכבר חוזרים למשמעת המבוססת. רק במקומות בודדים, מרוב קושי להיפרד מהאידיאולוגיה, עדיין ממשיכים להיאחז בה.

הוכחה שהעולם גולם: השופט שקבע דין בלי ראייה

פעם, בהרצאה בפני קהל מעורב, ניגש אלי אחד השופטים, מבטו סוקר את הסביבה כמי שרגיל שכולם קדים לו בכבוד. "אני קובע, בתור שופט", אמר, "שהורים שמכים מגדלים ילדים אלימים". שאלתי אותו: "מה הקשר בין זה שאתה שופט לבין הקביעה הזו? עברת קורס בחינוך? יש לך ניסיון מקצועי בתחום?" הוא לא ידע לענות, רק חזר וצעק את אותה קביעה בביטחון. אז אמרתי לו בחיור: "ידידי, אתה עצמך ההוכחה שזה שקר. תגיד לי - ההורים שלך הכו אותך?" הוא, קצת נבוך, השיב: "כן". "ואיך לא יצאת אדם אלים?" הוא נאלם דום.

הצבעתי לו על העובדה הפשוטה: עד לפני כמאה וחמישים שנה, כמעט לא היה ילד בעולם שלא חטף מכות בגידולו - וכל העולם היה, פחות או יותר, מבוסס ומיוסד במשמעת. רק מאז שקמה תנועת "אין למשמע" - התרבו דווקא הבעיות הנפשיות, האלימות וחוסר היציבות. ולא זו בלבד: אדם שטוען בכעס ובלהט ש"מכות יוצרות אלימות" - זה עצמו סימן שיש לו כאב אישי לא פתור מילדותו. הטענה עצמה, המושמעת בעוצמה רגשית כזו, היא לרוב עדות למי שאומר אותה, ולא מסקנה אובייקטיבית.

חובת ההסבר - ולא חובת ההצדקה

חשוב להדגיש: אין כאן קריאה למכות או לענישה גופנית - נדבר בהרחבה על כך שעל פי דין אסור להכות מתוך כעס, ורוב ההורים בפועל אינם מסוגלים להכות שלא מתוך כעס. הגאון רבי חיים קנייבסקי אמר שמי שמכה מתוך כעס עבר על איסור דאורייתא של אדם לחברו, ואינו יוצא ידי חובה עד שהבן ימחל לו. הנקודה כאן היא אחרת לגמרי: לחשוף את השקר העומד בבסיס "תנועת נגד המשמעת", כדי שלא ניכנע לה מתוך פחד מדומה.

התסכול הוא תוצאה של הפקרות, לא של משמעת

אחת הטענות הנפוצות ביותר של אותה תיאוריה היא ש"משמעת יוצרת תסכול". אבל בואו נבין מהו בכלל תסכול: תסכול קיים רק כשיש התנגשות בין ציפייה לרצון. ילד שגדל מילדותו עם כללים ברורים - יש כן, יש לא - אינו מתוסכל מהם, כי אין לו ציפייה אחרת. התסכול מתחיל דווקא כשילד למד שכל פעם שאבא אומר "לא", בסופו של דבר זה יהיה "כן" - אם רק יצעק מספיק. אז נוצרת אצלו הציפייה, וכשהיא נשברת - זה כואב.

הדוגמאות שהביאו תומכי אותה תיאוריה היו דווקא ילדים שגדלו בהפקרות מוחלטת, ורק כשהגיעו למציאות החיים - שדורשת ממך אלף דברים לא נוחים בכל יום - התמוטטו מתסכול. מי שגדל בבית מסודר, יציב, עם עקביות - הוא דווקא זה שגדל לשמחת חיים אמיתית, מתוך ביטחון שהעולם יציב ומוכן.

משמעת: השער ליראת שמים

בפרק זה: ההבדל העמוק בין קיום מצוות לבין יראת שמים אמיתית - ולמה בלי משמעת, אי אפשר לחנך ליראת שמים כלל, גם אם הילד יגדל שומר מצוות למופת.

מצוות מתוך נוחות, לא מתוך יראה

אפשר לקיים מצוות מתוך סיבות רבות: כי זה נוח, כי יש בזה מעמד חברתי, כי מרוויחים שכר, ואפילו כי יש בזה סיפוק אישי. כל אלה אינם קשורים בהכרח ליראת שמים. יראת שמים היא תפיסת עולם שלמה: יש סמכות, יש בעל הבית, וצריך לעשות את מה שהוא אמר - לא בגלל שזה טוב, לא בגלל שזה נוח, אלא כי הוא אמר, נקודה.

וכאן בדיוק נמצא הקשר בין משמעת ליראת שמים. ילד שגדל בבית שבו יש כללים ברורים, ולומד שיש "כן" ו"לא" שלא תלויים במצב הרוח, מפתח תפיסת עולם של סמכות וגבול. ילד שגדל בלי משמעת, גם אם הוא יקיים מצוות למופת - מדקדק, מקפיד, נראה למופת חיצוני - יכול להתברר שחסרה לו ממש יראת שמים פנימית, כי מעולם לא הוטמעה בו התפיסה שיש בעל הבית שאליו הוא חייב דין וחשבון.

כוס המים בבקתת הקרח

משל נודע מסביר את ההבדל בין קיום מצוות לבין יראת שמים אמיתית: דמיינו נוסע שירד בטעות מהרכבת, באמצע מדבר הקרח הסיבירי, מאות קילומטרים מכל יישוב. הרכבת הבאה - רק בעוד שבועיים. הוא מתחיל ללכת, בלב שבור, עד שלפתע הוא מבחין מרחוק בבקתת עץ. הוא ניגש בפחד - במקומות כאלה, אנשים הם לרוב מסוכנים - דופק בהיסוס, ולהפתעתו הדלת נפתחת מעצמה. הוא נכנס. אין אף אחד בפנים.

על השולחן מונחת כוס מים, ולידה פתק: "אם תנקה את החדר, מותר לך לשתות". האיש מנקה את החדר בקפידה, כמו שגם הבית הכי מסודר לא מנוקה לפני פסח, ורק אז הוא מרשה לעצמו לשתות. זו, אומר המשל, ההרגשה הפנימית של אדם עם יראת שמים אמיתית: הוא מחזיק כוס מים ביד ומרגיש - "זה שלי? מה אני עושה כאן? מה יש לי בכלל להיות כאן?" רק בגלל שבעל הבית הרשה - "אתה יכול להיות כאן, רק תברך" - הוא שותה. יראת שמים אינה הרגשת בעלות על העולם, אלא הרגשה שהעולם כולו הוא הפקדון של מישהו אחר, שנתן לנו רשות מותנית להשתמש בו.

לעומת זאת, אדם שמברך רק כדי "לצאת ידי חובה", או מתוך תחושת התנשאות ("אני עושה טובה, מברך") - יכול להיות אדם שמברך תמיד, אבל אין לו את התפיסה הפנימית הזו כלל. וזו בדיוק הנקודה: הדרך היחידה להעניק לילד תפיסת עולם כזו היא לא באמצעות שיעור על יראת שמים, אלא באמצעות בית שמנחיל בפועל את המושג של סמכות, גבול וחוק - וזהו בדיוק תפקידה של המשמעת.

משמעת: הבסיס לביטחון עצמי

בפרק זה: שתי המחלקות של חוסר ביטחון - הפחדים הכמוסים והתחושה "אני לא מסוגל" - ולמה שתיהן נרפאות אך ורק על ידי הורים יציבים. כולל סיפורו הקשה של הבחור שכינה את אביו "ג'לי".

שתי מחלקות של חוסר ביטחון

חוסר ביטחון עצמי, שכל כך רבים סובלים ממנו, מורכב למעשה משתי מחלקות נפרדות. המחלקה הראשונה היא פחדים וחרדות סמויים - תחושת איום מפני דברים לא ידועים, שרובה נסתרת אפילו מהאדם עצמו. המחלקה השנייה היא הרגשת "אין אונים" - "אני לא מסוגל", "אני לא יכול לסמוך על עצמי", "אני לא בטוח בהחלטות שלי".

המחלקה הראשונה מתחילה כבר בינקות. תינוק תופס את העולם בתפיסה אגוצנטרית מוחלטת - כל רעש, כל תנועה, מכוון אליו. זו חוויה מבהילה. הכלי היחיד שנתן לו הקדוש ברוך הוא כדי להתמודד עם זה, הוא ההרגשה שההורים שלו הם הכי חזקים והכי יכולים בעולם - שיש מי שמגן עליו. אם ההורים משדרים יציבות ועוצמה, הילד עובר את שלב הפחד הראשוני ומתחיל, בהדרגה, לסמוך על עצמו. אך אם ההורים משדרים חולשה - הילד נשאר לבד מול עולם מפחיד, וכשהוא מגיע לגיל ההתבגרות עם כל מיני פחדים לא מוסברים, השורש נעוץ באותה חוויה מוקדמת.

"אני ג'לי" - הבחור שלא סבל את פני אביו

בחור בן עשרים אמר לי פעם: "אני לא סובל לראות את הפרצוף של אבא שלי". שאלתי מדוע. הוא נתן הגדרה מדויקת: "הוא ג'לי". שאלתי מה הכוונה. הוא הסביר: "ראית פעם ג'לי? אתה מסתכל עליו מבחוץ - יש לו צורה. אבל רק נוגעים בו, וכל הצורה מתחילה לרעוד ולהתפרק". אמרתי לו: "אבל דווקא נוח לך עם אבא כזה - אתה עושה בבית מה שאתה רוצה". הוא ענה: "נכון, אבל אני לא סובל אותו".

הוא לא הצליח להסביר בעצמו למה. הסיבה טמונה בדיוק במה שדיברנו עליו: כשהמילה של אבא היא לא מילה, כשה"כן" שלו הוא לא "כן" וה"לא" שלו הוא לא "לא" - הילד מרגיש שהאבא הוא סמרטוט. הוא יכול לעשות ממנו מה שהוא רוצה, ודווקא זה הבעיה - כי אין לו על מי לסמוך. הילד שדווקא זוכה לאב תקיף, שכשהוא אומר "לא" זה נשאר "לא" - מרגיש עוצמה. הצעקות, לעומת זאת, הן בדיוק ההפך: הן ביטוי של חולשה שמנסה לכפות את עצמה באופן מלאכותי.

מי בונה את התדמית העצמית

"כְּשֶׁיִחְשַׁב הָאָדָם עֲצָמוֹ חֶסֶר וּפְחוּת, לֹא יִגְדֹל בְּעֵינָיו הַחֶסְרוֹן שֶׁיַּעֲשֶׂהוּ"

הרמב"ם, פירוש המשנה, אבות פרק ב, על "ואל תהי רשע בפני עצמך"

הרמב"ם, בפירושו למשנה "ואל תהי רשע בפני עצמך", מלמד יסוד עצום: התדמית שיש לאדם על עצמו קובעת את התנהגותו. אם אדם משוכנע שהוא "רע" - לא יזיק לו לעשות עוד עבירה קטנה, שהרי "ממילא הוא כזה". אם הוא משוכנע שהוא "איכותי" - עבירה פשוט "לא מתאימה לו". וכאן טמון גם הסוד לביטחון עצמי: אם אני יודע על עצמי שכשאני מחליט - זו החלטה, שהמילה שלי היא מילה - אין לי בעיה של ביטחון עצמי. אבל אם אני יודע שההחלטות שלי לא עומדות, שאני "הולך וחוזר, בא והולך" - אני אמשיך להתפתח עם חוסר ביטחון מתמיד.

מנין באה התדמית הזו מלכתחילה? מההורים. הילד רואה את עצמו קודם כל דרך המראה של ההורים. כשההורים משדרים החלטיות ורוגע - הילד לומד להתנהג כך, ומתוך ההתנהגות מתגבשת אצלו ההרגשה שזה "באמת הוא". וכשההורים לא יודעים מה הם רוצים - כך גם הילד רואה את עצמו. משמעת, אם כן, היא הכלי הראשון שדרכו הורים משדרים לילד עוצמה ויציבות - ובלעדיה, שום טיפול אחר לא יעזור.

משמעת: מימוש הפוטנציאל

בפרק זה: מחקר מפתיע מעולם העסקים מגלה שהצלחה בחיים תלויה הרבה פחות בכישרון ממה שחושבים - והרבה יותר באופי ובמשמעת עצמית. נשווה בין שני ילדים שיושבים ללמוד לאותו מבחן, בדיוק באותם תנאים.

חוק הפירמידה

מחקרים גדולים שנערכו בארצות הברית, כשהחלה שם התחרות הכלכלית מול יפן, ניסו להבין מה מבדיל בין עובדים מצליחים לפחות מצליחים בחברות ענק. הממצא היה מפתיע: הכישרון כמעט ואינו הגורם הקובע. הבינוניים, מבחינת כישרון גולמי, מצליחים לרוב יותר מהמוכשרים - כי בחברה מודרנית, שבה המידע נגיש לכולם, כולם יודעים פחות או יותר את אותו הדבר. מה שמבדיל הוא האופי: היכולת להעז, ללכת קדימה, לא לפחד מכישלון, ולעמוד במה שהחלטת.

"כוח רצון", "אופי", "משמעת עצמית" - כל אלה שמות שונים לאותו הדבר. אדם שמחליט לקום בבוקר, ועומד בהחלטה שלו גם כשקשה, מתקדם. מי שמחליט ולא עומד - נשאר במקום. וזו בדיוק ההגדרה של משמעת עצמית: לא לוותר, גם כשזה לא הגיוני, גם כשאפשר בקלות לוותר "הפעם", כי הידיעה הפנימית שאני לא מוותר לעצמי - היא היא הכוח שמוביל קדימה.

הילד הראשון

מחליט פעם אחת: "אני לא נוגע בזה עד שאני גומר ללמוד". והולך ומתיישב ללמוד. זהו. אין לו פיתוי בכלל - כי החלטה אחת סגורה כבר לא משאירה פתח.

הילד השני

אומר "אני לא אעשה את זה" שוב ושוב לאורך כל הדרך - ובכל זאת מוצא את עצמו נוגע, "רק להסתכל", "רק לגמור את הפרק". מתקשר לחברים "כדי לומר שלא יתקשרו". נשאר עד חצות.

ההבדל ביניהם אינו כוח רצון גדול יותר או פיתויים חזקים יותר. הילד הראשון, שהתרגל מילדותו שמילה זה מילה, פשוט לא נדלק מהפיתוי מלכתחילה - "אין לו פתח". הילד השני, שלא התרגל לכך, נלחם כל הדרך בפיתוי - ומפסיד. "פתח לחטאת רובץ": אם יש פתח בכלל - יש בעיה. משמעת אמיתית אינה כוח התמודדות גדול יותר עם פיתוי, אלא ביטול הפיתוי מעיקרו.

התסכול המדומה

אותה תיאוריה שדיברנו עליה בפרק הקודם טענה גם שמשמעת יוצרת "תסכול" - וש"התסכול" מסוכן נפשית. אבל ראינו: תסכול נוצר רק כשילד מצפה שגבול יישבר, ואז הוא נשבר, או שיישאר - ואז הוא לא נשבר. ילד שגדל עם כללים עקביים אינו חי בציפייה שהגבול יישבר - ולכן אינו מתוסכל ממנו כלל. דווקא ילדים שגדלו בהפקרות מוחלטת, ולפתע נתקלים בעובדות החיים - שם מתפתח תסכול אמיתי וכואב, כי הם מגלים שהעולם לא מתנהג כמו שהתרגלו לצפות.

חוק הבית הראשון: נעשה ונשמע

בפרק זה: נסיים ביסוד המעשי הראשון בבניית משמעת: מדוע "נעשה" קודם ל"נשמע", ולמה הרגל של הסבר יתר על כל דרישה - דווקא הורס את המשמעת ולא בונה אותה. כולל זיכרון אישי משיעור נדיר על סוד התפילין.

שני הכתרים

כאשר הקדימו ישראל "נעשה" ל"נשמע" - ירדו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מהם שני כתרים: אחד כנגד "נעשה" ואחד כנגד "נשמע".

מבואר במדרש"ל על פרשת מתן תורה (שבת פח ע"א)

לכאורה קשה: מדוע מגיע כתר גם על "נשמע", הרי הסדר הנורמלי הוא לשמוע ולהבין קודם, ורק אחר כך לעשות? למה יש כתר על כך שהם דווקא "הפכו" את הסדר? התשובה היא יסוד גדול: מי שרוצה שמישהו "ישמע" - כלומר יבין וייקלט הדבר בלבו - צריך לדאוג שקודם הוא "יעשה". הקדמת נעשה לנשמע איננה רק שיפור המשמעת, אלא שיפור ההבנה עצמה.

מדוע? כי מי שעושה תלוי אם הוא מבין - "אני מבין - אני עושה, אני לא מבין - אני לא עושה" - יש לו נגיעה שלא להבין. אם אני מקדים נעשה לנשמע, ואני חייב לקיים בין אם אני מבין ובין אם לא, אז נגיעתי שלא להבין נעלמת. ומעבר לכך: יש בכל אדם שאיפה עמוקה להתחבר למה שהוא כבר עושה, למצוא בו משמעות ותוכן. ברגע שהוא כבר עושה - הוא רוצה מאוד להבין. מכאן: אם אתה רוצה מאוד שהילד יבין - תדאג קודם שהוא יעשה.

סוד התפילין - שיעור שאסור היה לשמוע

פעם, בבחרותי, התגנבתי עם שני חברים לשיעור שלא היינו רשאים להשתתף בו, על סוד התפילין - ארבעה בתים כנגד ארבע רוחות המוח. ישבנו מרותקים. אחד מאיתנו אמר, אחרי השיעור, שכל התורה שלמדנו עד אז לא שווה לעומת מה שהרגשנו שם. אני בטוח שעד היום, שלושים שנה אחר כך, יש בהנחת התפילין שלי משהו מאותו שיעור.

אבל אז שאלתי את עצמי: אילו מישהו היה בא אליי לפני שהנחתי תפילין בפעם הראשונה בחיי, ומציע לי, "בוא אני אלמד אותך את סוד התפילין, ורק אם תבין - תניח אותם כל חיך" - האם הייתי מבין? בוודאי שלא. המוח האנושי לא פועל אלא לפי רצונות הלב. מי שרוצה להבין - מבין. מי שלא רוצה - גם אם ידע, לא יבין. רק בגלל שכבר עשרות שנים אני מניח תפילין מדי יום, בלי קשר להבנה - נפתח לי הלב לשמוע ולהתרגש משיעור כזה. אילו חיכיתי עם ההנחה עד שאבין - לא הייתי מבין לעולם, ולא הייתי מניח תפילין כלל.

מתי כן מסבירים

המסקנה המעשית: כשילד שואל "למה?" בזמן שאתה דורש ממנו לעשות משהו, התשובה הבסיסית היא הפילוסופיה העתיקה: "כי אני אמרתי". לא כי זה מובן, לא כי זה מוצדק - כי כך אבא ביקש. אין הכוונה שאסור להסביר לעולם - להפך, אם ילד שואל מתוך סקרנות אמיתית, בעיניים בוערות, ולא בשעת מריבה, ראוי לענות לו ולהעמיק. אבל אסור להפוך את ההסבר להרגל קבוע לפני כל דרישה, כי אז הילד לומד תפיסת עולם הפוכה: "אם אני מבין - אני מקיים, אם אני לא מבין - אני לא צריך". וזו בדיוק ההפך ממשמעת.

ההסבר צריך לבוא, אם בכלל, רק אחרי שהילד כבר עשה - "אחר כך תרצה להבין, בוא בעוד חודש, אני אסביר לך". כך המשמעת נשארת שלמה, וההבנה - כשהיא מגיעה - מגיעה כמתנה, לא כתנאי מקדים. זהו החוק הראשון של בית עם משמעת: קודם כל, לדרוש בלי להסביר. את שאר היסודות - העקביות, התקיפות והרוגע שבהם מיישמים את הדרישה בפועל - נרחיב בעזרת ה' בהמשך הסדרה.

מקורות ומראי מקומות

1. תהלים פרק קיט, פסוק נט - "חֲשַׁבְתִּי דְרָכַי וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדֹתֶיךָ".
2. רמב"ם, פירוש המשנה, מסכת אבות פרק ב משנה יג - על "ואל תהי רשע בפני עצמך".

3. מדרשי חז"ל על הקדמת "נעשה" ל"נשמע" בשעת מתן תורה, ועניין שני הכתרים (שבת פח ע"א).

4. פסק הלכה בשם הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, בעניין איסור הכאה מתוך כעס.

5. משל "כוס המים בבקתת הקרח" על ההבדל בין קיום מצוות ליראת שמים - כפי שהובא בשם אחד מגדולי בעלי המוסר. שמו המדויק לא נמסר בבירור בהקלטה, ועל כן לא צוין.

6. שאר הסיפורים והדוגמאות המעשיות בפרק זה - מניסיונו האישי והמקצועי של הרב מגידל השיעור, כפי שהובאו בשיעור בעל פה.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐